Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Maxim Gorki (1868–1936), pe numele său adevărat, Alexei Maximovici Peșkov, a fost un prozator, ziarist și dramaturg care și-a început activitatea literară în Rusia țaristă și a continuat-o după victoria Revoluției Socialiste. Situația materială bună datorată succeselor literare timpurii i-a permis să contribuie financiar la activitatea Partidului Muncitoresc Social Democrat. În 1902, l-a cunoscut pe Lenin și au devenit, în timp, apropiați. Acesta a avut privilegiul de a citi în manuscris *Mama*, înainte de apariție. După publicarea, mai întâi la New York, apoi la Berlin a romanului, Maxim Gorki s-a autoexilat la Capri, unde a rămas din 1906 până în 1913. Cel de al doilea exil a durat din 1921 până în 1928 și a fost cauzat de criticile formulate la adresa lui Lenin și Troțki și apoi, de opoziția față de regimul Stalin. Dintre scrierile sale, cele mai cunoscute sunt volumele autobiografice *Copilăria*, *La stăpân*, *Universitățile mele*, romanele *Mama* și *Viața lui Klim Samghin* și piesa de teatru *Azilul de noapte*.

MAXIM GORKI
MAMA

Traducere din limba rusă
de Ticu Archip

LITERA
București
2019

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

1

În fiecare zi, deasupra cartierului muncitoresc, prin aerul unsuros și îmbâcsit de fum, sirena fabricii urla tremurat. Supuși chemării, oameni ursuzi, cu mădularele încă obosite, ieșeau ca niște gândaci speriați din casele lor mici și cenușii. Mergeau pe strada desfundată, prin semiîntunericul rece, spre cuștile înalte de piatră ale fabricii, care-i aștepta cu o siguranță nepăsătoare, luminând drumul mocirlos prin nenumărații ei ochi pătrați și năclăiți. Noroiul plescăia sub picioare. Voci somnoroase scoteau strigăte răgușite, înjurături grosolane despicau văzduhul, și un alt val de zgomote ieșea înaintea oamenilor: huruitul greoi al mașinilor, fâsâitul aburilor. Mohorâte și aspre, coșurile înalte și negre se înălțau ca niște prăjini groase, deasupra cartierului.

Seara, când soarele apunea iar razele lui roșii străluceau obosite în geamurile caselor, fabrica își lepăda zgura inutilă de oameni din pântecul de piatră; muncitorii pășeau din nou pe străzi, plini de funingine, cu fețele negre, împrăștiind în jur duhoarea jilavă a unsorii de mașini, și dinții le sclipeau înfometați. De astădată în glasurile lor se simțea vioiciune și chiar bucurie: munca istovitoare din ziua aceea se sfârșise, acasă îi aștepta cina și odihna.

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Fabrica le mai înghițise o zi; mașinile le storseseră din mușchi toată vlaga de care aveau nevoie. Fără să lase vreo urmă, se mai ștersese o zi din viață; omul mai făcuse încă un pas spre mormânt, dar vedea înaintea lui bucuria odihnei, plăcerile unei cârciumi ticsite și era mulțumit.

În zilele de sărbătoare, oamenii dormeau până la zece; cei căsătoriți și așezați, după ce își îmbrăcau hainele cele mai noi, se duceau să asculte liturghia, dojenind pe cei tineri pentru nepăsarea lor față de biserică. De la liturghie se întorceau acasă, mâncau pirogi[1], apoi se culcau din nou și dormeau până seara.

Oboseala, strânsă de-a lungul anilor, le ucisese pofta de mâncare; ca să poată mânca, trebuiau să bea mult, să-și ațâțe stomacul cu rachiu tare și arzător.

Către seară se plimbau alene pe străzi; cei care aveau galoși îi purtau și pe vreme uscată, iar cei care aveau umbrelă, o luau chiar dacă strălucea soarele.

Când se întâlneau, vorbeau despre fabrică și despre mașini, și ocărau maiștrii, nu se gândeau și nu discutau decât despre ceea ce era strâns legat de munca lor. În monotonia tristă a zilelor abia dacă licăreau câteva scântei răzlețe ale gândului lor stângaci și neputincios. Întorși acasă, bărbații căutau pricină femeilor și le băteau adesea, fără să-și cruțe pumnii. Cei tineri stăteau prin cârciumi sau făceau petreceri când la un prieten când la altul, cântau din armonică sau din gură cântece stupide, deșuchiate, dansau, vorbeau porcării și beau. Istoviți de muncă,

[1] Plăcinte tipice rusești, cu diverse umpluturi

oamenii se îmbătau repede, și în piepturile lor se isca o neliniște bolnăvicioasă, neînțeleasă, care căuta să izbucnească. Și agățându-se cu putere de orice prilej pentru a-și descărca această neliniște, ei se aruncau pentru orice fleac, unul asupra altuia, cu sălbăticie de fiară. Se încingeau încăierări sângeroase care se sfârșeau *câteodată* cu schilodiri grele și – mai rar – chiar cu omoruri.

În relațiile dintre dânșii stăpânea simțământul unei dușmănii care stă la pândă, tot atât de înrădăcinată ca și oboseala fără leac a mușchilor. Oamenii se nășteau cu această boală sufletească moștenită de la părinți. Ea îi însoțea, ca o umbră neagră, până la moarte, împingându-i de-a lungul vieții la tot felul de fapte, dezgustătoare printr-o cruzime fără rost.

În zilele de sărbătoare, tinerii se întorceau acasă noaptea târziu, cu hainele sfâșiate, plini de praf și de noroi, învinețiți de lovituri se lăudau cu bătăile pe care le dăduseră tovarășilor; batjocurile îndurate îi înfuriau ori îi făceau să plângă. Erau vrednici de milă, beți, nenorociți și dezgustători. Uneori, părinții își aduceau acasă feciorii găsiți beți morți pe lângă garduri, pe străzi, sau în cârciumi. Sudălmile și loviturile curgeau peste trupurile muiate de rachiu; apoi, cu mai multă sau mai puțină grijă îi suiau în pat, pentru ca a doua zi de dimineață – când urletul mânios al sirenei începea să curgă iarăși prin văzduh, ca un pârâu negru – să-i trezească din somn ca să se ducă la lucru. Cu toate că își certau și își băteau crunt copiii, beția și încăierările celor tineri păreau lucruri firești pentru cei mai în vârstă; la vremea lor și ei băuseră

Libris.ro Respect pentru oameni și cărți

și se încăieraseră la fel, și tot la fel fuseseră bătuți de părinți.

Așa le fusese viața totdeauna; se scurgea an după an, fără să se știe încotro, mereu la fel de domol, ca un râu tulbure; era legată de deprinderea veche și înrădăcinată de a gândi și a face același și același lucru, în fiecare zi. Și nimeni nu nutrea dorința s-o schimbe.

Uneori se iveau străini în cartier. La început, atrăgeau atenția numai pentru că erau necunoscuți; pe urmă stârneau un oarecare interes când povesteau despre locurile pe unde munciseră; curând însă, tot ce era noutate pălea, lumea se deprindea cu ei și nu-i mai deosebea de ceilalți. Se vedea limpede din ceea ce spuneau că viața muncitorului era pretutindeni aceeași. Și dacă era așa, pentru ce să mai vorbească?

Se întâmpla ca unii din ei să povestească lucruri nemaiauzite în cartier. Cu aceia nimeni nu discuta; neîncrezători, oamenii ascultau povestirile ciudate, care stârneau la unii o întărâtare oarbă, la alții un fel de neliniște, în timp ce alții se simțeau tulburați de umbra ușoară a unei speranțe în ceva nedeslușit și atunci începeau să bea mai mult ca de obicei, ca să-și alunge neastâmpărul care-i stingherea.

Dacă observau că străinul are o trăsătură neobișnuită, locuitorii din cartier nu-i iertau aceasta multă vreme și fără să vrea, îl țineau departe pe omul acela, parcă s-ar fi temut să nu le aducă ceva care să tulbure cursul regulat și trist al existenței lor grele și totuși liniștite. Oamenii se învățaseră ca viața să-i apese necontenit, la fel; nu așteptau vreo îmbunătățire,

socotind că orice schimbare n-ar fi putut face altceva decât să le sporească și mai mult greutățile.

Tăcuți, muncitorii se fereau de cei ce veneau cu asemenea noutăți. Atunci, aceștia plecau fără să se știe unde, iar dacă rămâneau la fabrică, trăiau retrași, neizbutind să se piardă în mulțimea uniformă a celor din cartier...

După ce trăia în felul acesta vreo cincizeci de ani, omul murea.

2

Așa trăia și lăcătușul Mihail Vlasov, un om posac, păros, cu niște ochi mici care zâmbeau răutăcios, privind bănuitori pe sub sprâncenele stufoase. Era cel mai bun lăcătuș din fabrică și omul cel mai voinic din cartier. Se purta grosolan cu șefii, și de aceea cșâtiga puțin; în fiecare zi de sărbătoare snopea în bătaie pe câte cineva, nimeni nu-l iubea, toată lumea îi știa de frică. Unii încercaseră să-l bată, dar nu izbutiseră. Când Vlasov vedea că cineva se apropie ca să se răfuiască, lua o piatră, o scândură sau o rangă de fier, și proptindu-se bine pe picioare, își aștepta tăcut dușmanul.

Obrazul lui, acoperit de la ochi până la piept de o barbă neagră, și mâinile lui păroase stârneau groază. Oamenilor le era teamă mai ales de ochii lui mici, pătrunzători, care-i sfredeleau pe toți ca un burghiu de oțel; cine îi întâlnea privirea se simțea în fața unei puteri sălbatice, fără frică, și gata să lovească nemilos.

– Hai, plecați, ticăloșilor! spunea el cu o voce înăbușită. Prin perii deși care-i acopereau fața, străluceau niște dinți mari galbeni. Oamenii se dădeau îndărăt speriați, văicărindu-se și înjurând.

– Ticăloșilor! striga furios după dânșii, în timp ce un zâmbet tăios ca un brici îi scânteia în ochi. Apoi, cu capul ridicat țanțoș, se lua după ei, provocându-i:

– Hei, care vrea să se curețe?

Nu voia niciunul.

Vorbea foarte puțin. „Ticălos" era cuvântul lui favorit. Așa le spunea șefilor din fabrică și celor de la poliție, și tot așa îi vorbea și femeii lui:

– Ticăloaso, nu vezi că mi s-au rupt pantalonii?

Când Pavel, feciorul lui, împlini paisprezece ani, Vlasov vroi să-i mai tragă o păruială. Dar Pavel puse mâna pe un baros și-i spuse scurt:

– Să nu mă atingi...

– Cum? a întrebat tatăl înaintând amenințător spre făptura înaltă și zveltă a băiatului ca o umbră care se lasă deasupra unui mesteacăn.

– Ajunge! i-a spus Pavel. De acum încolo nu mă mai las.

Și a ridicat barosul.

Tatăl îl privi, își duse mâinile păroase la spate, zâmbi și zise:

– Bine...

Apoi oftă adânc, adăugând:

– Hei, ticălosule...

După un timp scurt se întoarse spre nevastă-sa:

– Să nu-mi mai ceri bani mie! Să te hrănească Paşka de-acum înainte...

– Și tu ai să bei toți banii? îndrăznise ea să întrebe.

– Nu-i treaba ta, ticăloaso! Am să-mi iau o ibovnică... Nu-și luase ibovnică, dar de atunci și până în ziua morții, timp de aproape doi ani, n-a mai aruncat o singură privire feciorului său și nici n-a mai vorbit cu el.

Avea un câine, tot atât de mare și de păros ca el. În fiecare zi câinele îl însoțea până la fabrică, și în fiecare seară îl aștepta la poartă. În zilele de sărbătoare, Vlasov pleca să colinde prin cârciumi. Umbla tăcut, parcă ar fi căutat pe cineva, scormonind cu privirea chipurile oamenilor. Câinele, cu o coadă mare și stufoasă lăsată în jos, umbla toată ziua după el. Când Vlasov se întorcea acasă beat și se așeza să mănânce, îi dădea și câinelui din același castron. Nu-l bătea, nu țipa la el, dar nici nu-l mângâia. După masă, dacă femeia nu ridica numaidecât farfuriile, el le arunca jos, își punea înainte o sticlă de rachiu și, cu spatele rezemat de perete, cu un glas jalnic și surd, cu gura larg deschisă și pleoapele lăsate, începea să urle un cântec. Sunetele sparte i se încurcau în mustăți, împroșcând firimiturile de pâine agățate; lăcătușul își netezea barba cu degetele lui butucănoase și cânta înainte. Cuvintele cântecului erau nedeslușite, tărăgănate, melodia amintea urletul lupilor iarna. Cânta cât avea rachiu în sticlă, apoi se culca într-o rână pe laviță, sau lăsa capul pe masă și dormea așa, până când îl trezea sirena. Câinele stătea întins, alături de dânsul.

A murit dintr-o hernie. Vreo cinci zile s-a zvârcolit în pat cu fața aproape neagră, cu pleoapele închise, scrșânind din dinți. Uneori îi spunea nevesti-sii:

– Dă-mi șoricioaică, otrăvește-mă...

Medicul prescrise cataplasme, adăugând că era nevoie de operație și că bolnavul trebuia dus numaidecât la spital.

– Du-te dracului de ticălos, mai bine mor aici! îi răspunse răgușit Mihail.

După plecarea doctorului, femeia îl rugă cu lacrimi în ochi să se lase operat; Mihail o amenință strângând pumnii:

– Dacă mă fac bine o să fie și mai rău de pielea ta!

Muri într-o dimineață, când sirena îi chema pe muncitori la lucru. Zăcea în coșciug cu gura deschisă, dar cu sprâncenele încruntate. L-au petrecut până la cimitir nevastă-sa, feciorul, câinele lui, un bătrân bețiv și hoț, Danilo Vesovșcikov, care fusese alungat de la fabrică, și alți cțaiva cerșetori din cartier. Soția a plâns puțin și potolit. Pavel n-a plâns deloc. Oamenii care întâlneau cortegiul pe drum se opreau, făceau o cruce și-și spuneau unul altuia:

– Pelagheia s-o fi bucurând c-a murit.

Unii adăugau:

– N-a murit, a crăpat...

După ce sicriul a fost acoperit cu pământ, au plecat toți; numai câinele a rămas multă vreme pe țărâna proaspătă, adulmecând tăcut mormântul. După câteva zile cineva l-a omorât...

3

Într-o duminică, la vreo două săptămâni după moartea tatălui său, Pavel Vlasov s-a întors acasă

beat turtă. Bălăbănindu-se, trecu în prima odaie, lovi cu pumnul în masă, așa cum făcea taică-său, și spuse răstit:

– Mâncarea!...

Mama se apropie de el, se așeză alături, îl îmbrățișă și-i trase capul la piept, dar băiatul, proptindu-se cu mâna în umărul ei, se împotrivi strigând:

– Hai repede, mămico!

– Prostuțule! îi spuse mama cu mâhnire, și totodată cu blândețe, biruindu-i împotrivirea.

– Am să și fumez! Dă-mi luleaua tatii... mormăi Pavel, mișcându-și greoi limba împleticită.

Se îmbătase pentru întâia oară. Rachiul îi sleise trupul dar nu-i înăbușise conștiința; în mintea lui stăruia întrebarea: „Oare-s beat? Beat?"

Mângâierile maică-si îl făceau sfios, era mișcat de tristețea din privirile ei. Îi venea să plângă și, ca să se înfrângă, căuta să pară și mai beat decât era.

Ea îi mângâia părul încâlcit și asudat, repetând în șoaptă:

– N-ar trebui să faci asta...

Îl apucă greața. După un șir de vărsături, mama îl culcă în pat și-i puse pe fruntea palidă un prosop ud. Își veni puțin în fire, dar totul se legăna sub el și împrejur, ca pe valuri; avea pleoapele ca de plumb, un gust amar și grețos în gură; se uita la maică-sa printre gene, la obrazul ei mare; îl frământa un gând încâlcit: „Se vede că-i prea devreme pentru mine... Alții beau și nu li se-ntâmplă nimic, mie mi-e greață."

Auzi glasul blând al mamei ca venind de undeva, de departe:

Libris.ro Recomandă oameni și cărți

– Cum ai să mă hrănești tu pe mine, dacă ai să începi să bei?

Își strânse ochii și zise:

– Toată lumea bea...

Mama oftă adânc. Băiatul avea dreptate. Ea știa că oamenii nu găsesc decât la cârciumă o fărâmă de bucurie. Totuși îi răspunse:

– Tu să nu bei. Tată-tu a băut destul! A băut și pentru tine și m-a chinuit destul: măcar ție ar trebui să-ți fie milă de maică-ta.

Ascultându-i vorbele blânde și triste, Pavel își aminti că tot timpul cât tatăl lui fusese în viață, mama trăise tăcută, ștearsă și neliniștită, așteptând mereu bătăile obișnuite. În ultima vreme, ca să nu mai dea ochii cu tată-su, Pavel stătuse puțin acasă, așa că se înstrăinase și de mamă-sa; iar acum în timp ce-și venea în fire, o privea cu atenție.

Era o femeie înaltă, adusă puțin de spate, cu trupul istovit de muncă îndelungată și de bătăi. Umbla fără zgomot, pieziș, parcă îi era mereu teamă să nu se atingă de ceva. Fața lată și ovală, cam umflată, brăzdată de cute adânci, era luminată de o pereche de ochi negri, neliniștiți și triști, cum aveau aproape toate femeile din cartier. Deasupra ochiului drept, o cicatrice adâncă îi ridica ușor sprânceana; părea că și urechea dreaptă era mai sus decât cealaltă, ca și cum ar fi ascultat mereu ceva, cu teamă. Prin părul des și negru îi străluceau șuvițe cărunte. Era o ființă blândă, tristă și supusă... Lacrimile i se prelingeau încet, pe obraji.

– Nu mai plânge, o rugă Pavel încet. Dă-mi să beau.

– Să-ți aduc apă cu ghiață...

Când se întoarse, Pavel dormea. Rămase câteva clipe lângă el; mâna îi tremura și ghiața se lovea ușor de tinichea. După ce puse cana pe masă, mama se lăsă tăcută în genunchi, înaintea icoanelor. Geamurile tremurau de freamătul vieții besmetice de afară. În întunecimea și umezeala acelei seri de toamnă, o armonică hârâia, cineva cânta cât îl ținea gura, un altul înjura cu vorbe murdare, glasuri întârâtate sau obosite de femei răsunau fără astâmpăr...

În mica locuință a Vlasovilor viața începu să se scurgă mai liniștită, mai tihnită decât înainte, și oarecum altfel decât în restul cartierului. Casa era așezată la capătul străzii, în marginea unei coaste repezi, de unde începea o mlaștină. Bucătăria ocupa o treime din locuință; o despărțitură subțire care nu ajungea la tavan o separa de odăița unde dormea mama. Celelalte două treimi alcătuiau o încăpere pătrată, cu două ferestre; într-un colț era patul lui Pavel, în celălalt două bănci și o masă. Câteva scaune, un scrin pentru rufe, pe el o oglindă mică, un cufăr pentru haine, un ceas de perete, două icoane și atâta tot.

Pavel își cumpără tot ce-i trebuie unui flăcău: o armonică, o cămașă cu pieptul scrobit, o cravată țipătoare, o pereche de galoși, un baston ca să fie aidoma cu tinerii de vârsta lui. Se ducea la petreceri, învățase să danseze cadrilul și polca. Sărbătorile venea acasă afumat de băutură; după chefuri îi era totdeauna